

Wie is...

Bernard van Dam (Eerde 21 april 1881 – Eindhoven 29 november 1958) was tekenaar, schrijver en publicist. Vader Van Dam had in Eerde een winkel in koloniale waren en een café, en kocht in 1897 ook een molen. Als kind van gegoede middenstanders ging Bernard naar kostschool, in Oudenbosch. Bernards aanleg voor musiceren, schrijven en tekenen werd daar verder ontwikkeld. Zijn vader had hem echter voorbestemd als molenaar van de Eerdse St. Antoniusmolen. Vanaf het moment



Publicist & tekenaar

# Bernard van Dam



Publicist-tekenaar Bernard van Dam (1881-1958) heeft een indrukwekkend tijdsbeeld nagelaten van de Brabantse cultuur in de eerste helft van de vorige eeuw. Na jarenlang onderzoek en speurwerk blijkt ten volle het belang van zijn werk voor Brabant. En de meeste mensen in het dorp Eerde, waar Van Dam vandaan komt, beseffen ook nu pas wat die getalenteerde 'fiere-fluiter en eigenheimer' nou precies betekende in de grote wereld daarbuiten. Hier een klein kijkje in het onconventionele erfgoed van Bernard van Dam.

Tekst en beeld: Stichting Bernard van Dam en Gerard Rooijackers, met steun van familie Van Eerd.

dat de molen verkocht werd, in 1923, maakte Bernard serieus werk van zijn talent en verkreeg steeds meer opdrachten van agrarische weekbladen. De eerste artikelen over de Brabantse volkskunde en het boerenbedrijf verschenen in 1927 en dat ging door tot zijn overlijden in 1958. Hij illustreerde honderden artikelen met zijn tekeningen. Het werk dat Bernard van Dam nagelaten heeft is uniek in z'n soort. Groot van omvang, gevarieerd in onderwerpen, met veel gevoel voor detail, humor en zelfspot. Een jarenlange zoektocht door cultuurhistoricus Gerard Rooijackers en vier kleinkinderen van Bernard heeft geresulteerd in 10 thematische boekdelen, totaal ca. 2500 pagina's.

Vanaf 1923 maakte Bernard serieus werk van zijn talent en verkreeg steeds meer opdrachten

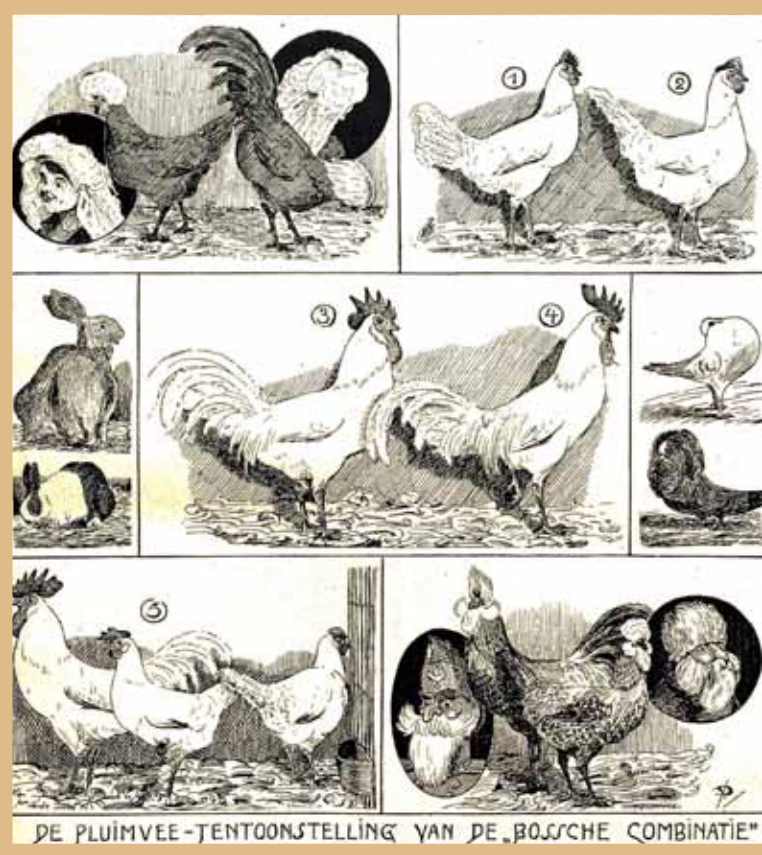


Boven: De beschrijvingen en tekeningen van Bernards reizen door het boerenland en zijn bezoeken aan talloze boerenbedrijven zijn nog steeds prachtig om te lezen en te zien zoals hier op de tekening van kasteel Asten (1942).

Rechts: Hij gebruikte in zijn cartoons ook graag metaforen en karikaturen zoals in deze Crisiskroniek uit mei 1934. Rechterpagina, boven: Cartoon, Doodvonnis het slachten van vee (1934). Bernard nam het altijd op voor de kleine boer, in zijn ogen degene die in het politieke en economische geweld van zijn tijd het onderspit delfde.

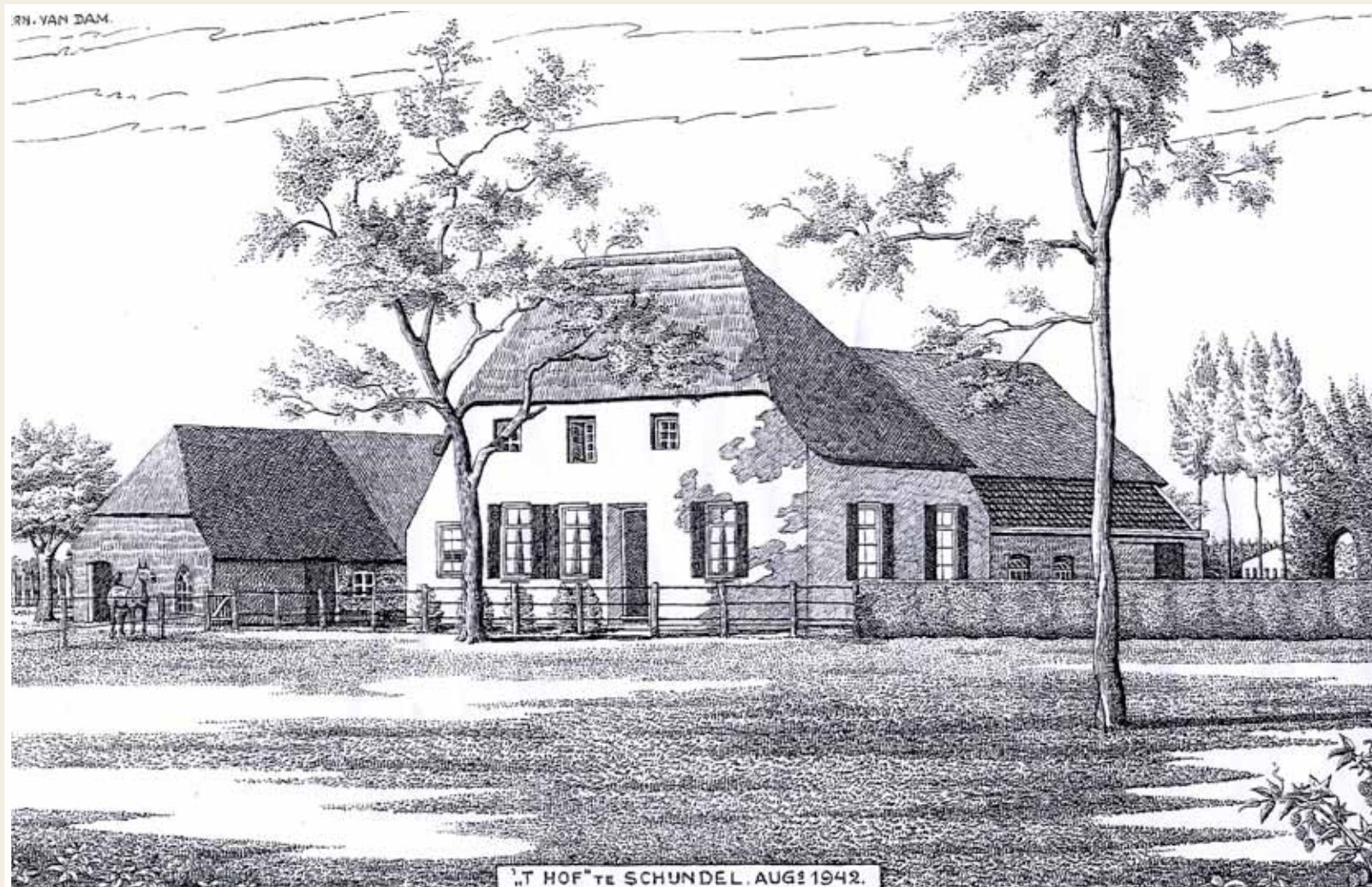


## De smid vond Bernard niet goed genoeg voor zijn dochter. Zij reisden naar Londen en trouwden daar



Het groote Raadsel.

Bernard was een natuur- en dierenmens en beschreef en tekende alles op en om de boerderij



**b**

Bernard van Dam werd op 21 april 1881 in Earde, bij Veghel, geboren. Vader Van Dam baatte een winkel in koloniale waren en een café uit. Als kind van goede middenstanders ging Bernard naar kostschool, Internaat Saint Louis in Oudembosch. Bernard had aanleg voor musiceren, schrijven en tekenen. Maar daar kon hij volgens zijn vader nooit zijn beroep van maken. Dus werd de jonge Bernard samen met zijn broer Gerrit ingezet op de Eerdse molen die vader Van Dam in 1897 had gekocht. Bernard was de dertig al gepasseerd toen hij een oogje kreeg op Dina, de enige dochter van de welgestelde weduwnaar Henricus van Hooff, beter bekend als Driekske de smid. De smid vond Bernard niet 'goed genoeg' en verbood de relatie. Bernard liet zich niet kisten en 'schaakte' zijn aanstaande bruid. Het jonge paar reisde naar Londen in Engeland, waar ze op 1 mei 1913 zijn getrouwd. Een ongekende en gedurfde onderneming voor die tijd. Ze kregen vervolgens in 1913, 1915, 1917 en 1920 in totaal vier kinderen, drie jongens en een meisje. De verstandhouding met schoonvader de smid is vrij snel weer goed gekomen. Bernard en broer Gerrit verkochten de Eerdse molen in 1923. Gerrit emigreerde met zijn gezin naar Wisconsin in Amerika en Bernard begon naast de smidse van zijn schoonvader een handel in graan en aanverwante zaken. Dat duurde niet lang,

want in 1927, op z'n 45<sup>ste</sup>, startte hij met zijn journalistieke werk voor diverse agrarische bladen.

### Multi-talent

Bernard trok er met de fiets of motor op uit, maakte grove schetsen van zijn onderwerpen met de nodige aantekeningen over de details. Thuis werkte hij tot vaak diep in de nacht de potloodtekeningen uit tot zijn kenmerkende pentekeningen. Bernard was een natuur- en dierenmens en beschreef en tekende alles op en om de boerderij. Ook was hij gepassioneerd imker. Op 25 februari 1907 al had Bernard de bijvereniging Sint Ambrosius Veghel-Erp opgericht. Van Dam verzorgde onder meer de illustraties in het Bijenblad. Daarnaast was Bernard van Dam ook muzikaal en bespeelde het orgel in de plaatselijke parochiekerk. Behalve organist was hij ook directeur van het zangkoor en voorzitter van de plaatselijke fanfare Echo der Bergen. Verder was hij voor de Eerdse gemeenschap een belangrijke persoon. Zo schreef hij brieven voor minder geleterde boeren en burgers. Tevens was hij raadsman bij persoonlijke vraagstukken en ombudsman *avant la lettre* bij conflicten.

### Uniek werk

Jarenlang publiceerde Bernard van Dam wekelijks tekeningen, cartoons en artikelen. Zijn liefde voor

Linkerpagina, linksboven:

Pluimveetentoonstelling  
Den Bosch (1928).

Linkerpagina, rechtsboven:  
Waarom niet bang voor stier  
maar wel voor muis (1929).

Linkerpagina, onder: 'Boerderij 't Hof aan de Boxtelseweg Schijndel - Van der Spank (1942).

Rechterpagina, linksboven:  
Een trotse Bernard in 1912 op zijn Douglas motorfiets.

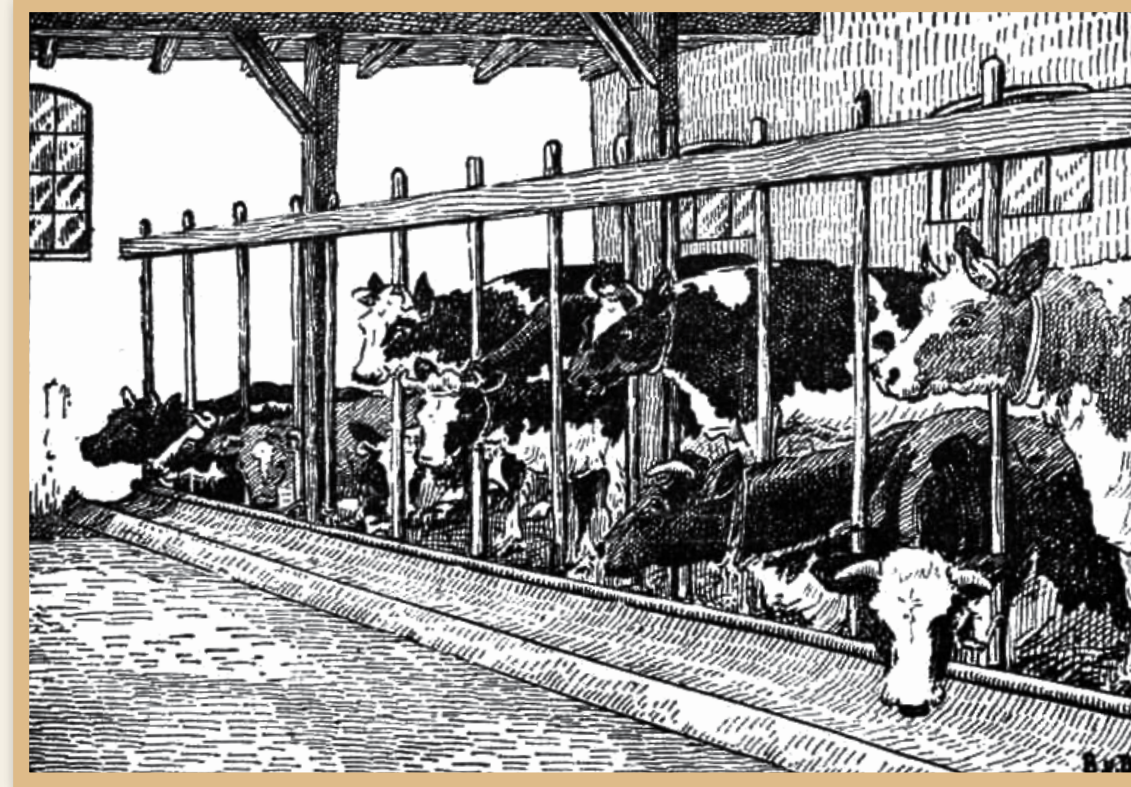
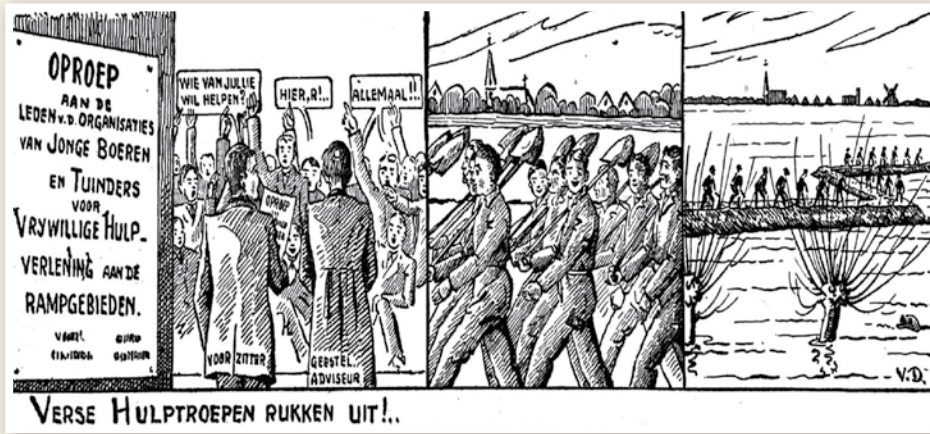
Rechterpagina, rechtsboven: Bezoekers met pet op Bossche Veemarkt (1931).

Hieronder: Bernard van Dam met zijn onafscheidelijke sigaar.





# Het familiearchief bleek een belangrijke bron voor veel vrij werk en werk dat nooit gepubliceerd is



Links: Koeien, paarden, varkens, geiten, kippen, konijnen, poezen, honden en verder alles wat bewoog op de boerderij legde Bernard graag vast. Zoals hier op de tekening gemaakt bij een meester van paaschbeesten (april 1938).

Linksboven: Oproep voor hulp troepen om te helpen bij de watersnoodramp in februari 1953. Rechtsboven: Boerderij te Oirschot (1936). Linksonder: Cartoon 'wie niet hooren wil moet voelen' (1930). Rechtsonder: Bijenstal in Oisterwijk (1949).

én zijn mening over alles wat het boerenbedrijf, het dorpsleven en natuur aanging, maakte dat hij dat ging vastleggen en becommentariëren. Boerderijen, interieurs, gereedschappen, handelingen, boeregebruiken werden met potlood en pen aan het papier toevertrouwd. Maar ook koeien, paarden, varkens, geiten, kippen, konijnen, poezen, honden en verder alles wat bewoog op de boerderij. Ogenscheinlijk onbelangrijke zaken werden uitgeplozen, beschreven en getekend. Zijn vermogen om nauwgezet te obser-

veren kwam hem daarbij geweldig van pas. Op een subtiele manier wist hij personen en situaties humoristisch te duiden. Juist door zijn kritische eigenzinnigheid en de net-niet-burgerlijke humor was het werk zo bijzonder. Hij gebruikte ook graag metaforen en karikaturen. Zo liet hij in zijn cartoons en spotprenten koeien, varkens, paarden, kippen, vogels, maar ook groenten zeggen waar het op stond. Daarbij nam hij het altijd op voor de kleine boer, in zijn ogen degene die in het politieke en economische geweld van zijn tijd telkens het onderspit delfde. Zijn hartelijke omgang met mens en dier was kenmerkend. De beschrijvingen van zijn reizen door het boerenland en zijn bezoeken aan talloze boerenbedrijven zijn nog steeds prachtig om te lezen.

### Zoektocht

Een jarenlange zoektocht door cultuurhistoricus Gerard Rooijackers en vier van Bernards kleinkinderen naar meer materiaal van Bernard van Dam heeft resulterend in een onvoorstelbare hoeveelheid artikelen en tekeningen. Totaal zo'n 2.500 pagina's verdeeld over 10 aparte boekdelen. Bernards werk werd gepubliceerd in onder andere de tijdschriften de R.K. Boeren- en Tuindersstand, De Boerderij, Boer en Tuinder, Avicultura, St. Ambrosius, Het Vakblad voor de Slagerij en De Vee- en Vleeschhandel. Het

maandblad voor de Eerdse militairen in Nederlands Indië, Aan den Ooiver in Battle-dress, geeft een uniek en gedetailleerd beeld van een Brabants dorp van 1947 tot 1951. Bernard van Dam schreef daarin de maandelijkse kroniek van gebeurtenissen in en rond het dorp. Onder enkele synoniemen beschreef hij ook in dialect de dorpsse voorvallen die in het geruchtencircuit circuleerden, vaak tot leedvermaak van iedereen behalve het 'slachtoffer'. Daarom hadden, naast de militairen, ook alle Eerdenaren een abonnement op het blad. Het familiearchief bleek een belangrijke bron voor veel vrij werk en werk dat nooit gepubliceerd is. Het meest opvallend is de vondst van honderden politieke cartoons, waaron-

der een groot aantal crisis-kronieken, die Bernard gedurende de crisisjaren 1930-1940 heeft geproduceerd. Gerard Rooijackers heeft ze allemaal voorzien van een toelichting. De problematieken van die crisisjaren zijn daardoor goed inzichtelijk. Nationale landbouwpolitiek, regeldwang en handelsoorlogen drukten toen op boer en tuinder. Natuurlijkhebber Van Dam maakte zich toen al zorgen over de teloorgang van landschappen en biodiversiteit. In dit deel van zijn werk leer je Bernard kennen als een eigengeerde opiniemaker. Hij was geen vrijblijvende toeschouwer langs de zijlijn. Hij vormde met zijn kennis en creativiteit heel geëngageerd opinies te midden van politiek en bestuurlijk gekrakeel. **Bb**

### Boeken en website

Alle publicaties en vrije werken van Bernard van Dam zijn onder de verzameltitel 'Brabants Dorpsleven' vastgelegd in 10 thematische boekdelen; totaal ca. 2500 pagina's. Stichting Bernard van Dam stelt alle delen digitaal beschikbaar. Ze zijn vrij te lezen en te downloaden voor niet-commercieel gebruik op:

[www.bernardvandam.com](http://www.bernardvandam.com)

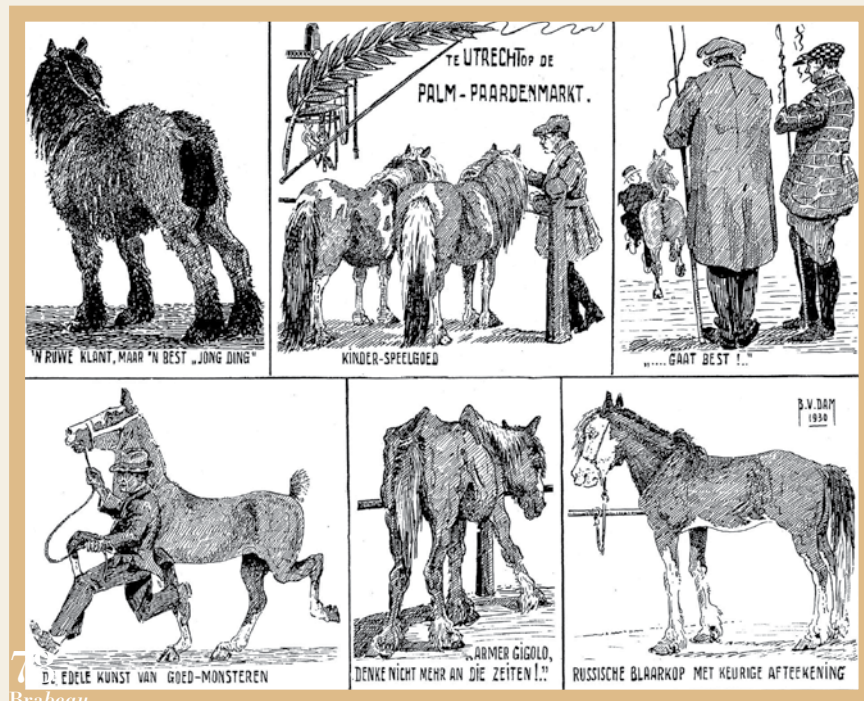
Via deze site zijn ook de boekdelen (afzonderlijk of als geheel in bewaarcassette) in geprinte vorm te bestellen.



### TENTOONSTELLING

Van 29 maart t/m oktober 2020 is er een grote overzichtstentoonstelling met werk van Bernard van Dam te zien in het Boerenbondsmuseum in Gemert. Sowieso een aanrader om te bezoeken! Het is een soort mini-openlucht museum van een Brabants dorpje in het begin van de vorige eeuw. Met o.a. een dorpspleintje, smidse, dorpscafé, klompenmakerij, wevershuisje en verschillende boerderijtjes met dieren.

Open: di t/m zo van 13.00 tot 17.00 uur. Maandag gesloten. Adres: Boerenbondsmuseum, Pandelaar 106, 5421 NJ Gemert, [www.boerenbondsmuseum.nl](http://www.boerenbondsmuseum.nl)



Links: Observaties op de Paardemarkt in Utrecht (1930).